

1945 metų pradžioje iš Berlyno didybės ir šlovės liko tik tolimi prisiminimai. Nebesigirdėjo trimituojančių vario dūdų orkestrų ir pergalių paradų, įkvepiančių kalbų ir džiūgaujantių minių. Vietoj to aidėjo oro antskrydžių sirenos, griaudėjo sąjungininkų karo lėktuvai ir, aptemdę dangų, mėtė į žemę mirtį nešančias bombas. O kai bombonešiai pasukdavo atgalios pasipildyti dar vienos naikinančios porcijos, mirtina tyła apimdavo šią smilkstančią kitados vieną didingiausių ir įmantriausių pasaulio sostinių. Ant Berlyno, Trečiojo reicho, ryškiausio Vokietijos kovingosios valios simbolio, pagal tonų skaičių buvo numesta daugiau bombų, nei Liuftvafė jų numetė ant Anglijos per visą karą. Todėl iš keturių su puse milijono gyventojų liko tik pusė; kai kurie pabėgo, kiti žuvo. Manoma, kad 50 tūkstančių berlyniečių žuvo per nuolatinius antskrydžius.*

Nors Berlynas buvo labiausiai ginamas miestas pasaulyje, vis dėlto iš jo liko ne daugiau „nei didžiulė griuvėsių krūva“.** Tiems, kurie išgyveno atakas slėpdamiesi daugybėje po miestą išdėstyto slėptuvių, kiekvienas antskrydis atrodė dar smarkesnis ir pragaištingesnis už ankstesnį. Miestas buvo sunaikintas taip beviltiškai, kad vienas jo gyventojas prasarė: „Jeigu jie dar norės į ką nors taikytis, turės atsigabenti taikinių.“***

Po ilgo laiko sugrįžusius pabėgėlius pasitiko kraupūs vaizdai. Traukiniu atvykusi Lali Horstman pasakojo:

*Kai iš požeminės stoties laiptais patekau į dienos šviesą, mane tiesiog pribloškė paskutinių pragaištingų bombardavimų grimasos – sugriauti, apleisti namai ir tuščios gatvės. Apsimuturiavę nuo šalčio, liūdni ir vargani kaip ir jų aplinka, netoliese paskubomis nužingsniavo keli žmonės. Nors susidarė įspūdis, kad visa, kas gyva, išnyko, kiekvienas atskirai atrodė pilnas gyvybės. Miestas panėšėjo į smulkiais gabalėliais sukaptą gyvatę, kurios pavienės dalys vis dar gyvos. Nepalaužiama sielos gyvybė nepasidavė sunaikinama.*****

* Tony LeTissier, *The Battle of Berlin, 1945* (New York: St. Martin's Press, 1988), 16.

** Charman, *The German Home Front*, 144.

*** Christabel Bielenberg, *The Past is Myself* (Dublin: Ward River, 1982), 194.

**** Lali Horstman, *We Chose to Stay* (Boston: Houghton Mifflin, 1954), 39.

Priešlėktuvinės apsaugos karys ir gelbėjimo tarnybų darbuotojas neša griuvėsiuose rastą sužeistą moterį.

Kaip minėjo Lali, nors šis kitados didingas miestas buvo sugriautas, gyventojų dvasia liko nepalaužta. Kaip ir kitų miestų žmonės, daugybę oro atakų atlaikę berlyniečiai priprato prie baimės ir buvo beimą susitaikyti net su pačia mirtimi.

„Jaučiu atgimstančią gyvybės jėgą... – dienoraštyje po dar vieno Berlyno oro antskrydžio rašė Ursulė von Kardoff. – Jei britai mano, kad sunaikins mūsų dvasią, jie smarkiai klysta. <...> Jiems nepavyks mūsų palaužti.“*

„Mane nustebino stipri jų viltis, – pasakojo nukentėjusiuosius nuolat lankančis propagandos ministras dr. Josephas Goebbelsas. – Niekas neverkšlėna, niekas nesiskundžia... Berlyne žmonių dvasia tiesiog neapsakoma.“**

Kaip pabrėžė propagandos ministerijos darbuotojas Rudolfas Semleris, kupinas sąmojo, humoro ir nesenkančio optimizmo, mažasis daktaras buvo tikra kenčiančiųjų paguoda:

*Goebbelsas važinėjo po visą miestą. Aplink tvyrojo neviltis. Kai kur netgi pats ėmėsi vadovauti gaisrų gesinimo operacijoms. <...> Ministrą atpažįstantys žmonės visur jį sutikdavo draugiškai. Net ir slėptuvėse ateidavo paspausti jam rankos. Su juo visada galėjai pajuokauti. Viena susižadėjusi moteris jam skundėsi, kad naktį prieš vestuves buvo sugriauti jos namai. Ji nebejauna – pasisakė esanti 55-erių. „Na, tada, – jis tarė norėdamas ją nuraminti, – būk dėkinga, kad sunaikinti tik baldai, o būsimasis vyras tebėra gyvas. Tu nesunkiai gali nusipirkti naujų baldų, bet ar pavyktų taip lengvai rasti naują vyrą?“ Daugelis ėmė juoktis.****

* Chaman, *Home Front*, 145.

** Ibid., 144.

*** Rudolf Semmler, *Goebbels – The Man Next to Hitler* (London: Westhouse, 1947), 110.

Goebbelso nusivylimui, nors jis nuolat ragino, Adolfo Hitlerio taip ir nepavyko priprašyti lankyti nukentėjusiųjų ir juos drąsinti. Traukiniu keliaudamas per sugriautus Vokietijos miestus, Hitleris užsitraukdavo langus, o kai ant stalo jam padėdavo griuvusių nuotraukų, į jas nė nepažvelgdavo. Be abejo, fiureris baiminosi, kad žvilgsnis į nenusisekusį karą nesušilpnintų ryžto toliau kovoti, kad savo akimis pamatęs smilkstančius griuvėsius ir sumaitotus moterų bei vaikų kūnus arba išvydęs sugriautą senąją Vokietijos kultūrą, ims svyruoti, neteks vilties ir suabejos. Norėdamas atlaikyti artėjančią krizę, jis negalėjo sau leisti, kad susvyruotų jo tikėjimas, jog viską pajėgs išverti.

Tik nedaug kas nusiaubtame Berlyne žinojo, kad jų vadas grįžo į savo vadovavimo postą bunkeryje po Reicho kanceliarija. Nuo karo 1939-aisiais pradžios Hitleris retai kada dirbo sostinėje. Jo štabas keliavo pirmyn atgal į vakarus ir į rytus ir taip pasirinkdavo vietą operacijoms vadovauti netoli fronto. Kai aktyviai nedalyvaudavo kare, Hitleris apsistodavo Berchtesgadene, poilsio namuose Bavarijos Alpėse. O dabar be jokių iškilmių grįžo į Berlyną, didžiausią nepavykusio karo avantiūrą.

Jei karo operacija būtų įvykdyta anksčiau, pribloškiantis netikėtumas sąjungininkų kariuomenę greičiausiai būtų nustūmęs Lamanšo sąsiaurio link ir galbūt karas Vakaruose būtų baigtas. Tačiau Ardėnų mūšis, kuriame sąjungininkai turėjo oro erdvės pranašumą, buvo Vokietijos paskutinių kelerių metų istorija. Kai po 1944 metų Kalėdų virš Belgijos mūšio lauko galiausiai išsiblaivė žiemos dangus, britų ir amerikiečių lėktuvai grįžo įniršę, sustabdė atakas ir nubloškė Vermachtą į pradinę jo padėtį.

Dėl Hermanno Göringo, Liuftvafės vado, nekompetencijos, net abejingumo kitados nenugalimos buvusios Vokietijos oro pajėgos taip sumenko, kad negebėjo rimčiau pasipriešinti. Dar neprasidėjus atakoms, Göringas suskubo šalies gyventojus nuraminti – esą nė vienas vokietis neturėtų bijoti, kad britų bombos kris ant tėvynės. O jei taip nutiks, „jį bus galima vadinti Mejeriu“. Buvo juokaujama, kad bombardavimo aukos apkūniję Liuftvafės vadą vadino „Hermanu Mejeriu“. Nepaisydamas patarėjų nuolatinių raginimų, Hitleris neskubėjo atleisti seno draugo ir nacių partijos kovų laikų bendražygio.

Nors niekas negalėjo sustabdyti ant Vokietijos iš dangaus krintančio mirties lietaus, Adolfas Hitleris iš visų jėgų siekė už terorą atsimokėti teroru. Nors Trečiojo reichio padaryta žala neprilygo tai, kuri buvo padaryta jam, vokiečių pasitikėjimas sustiprėjo, kai pirmieji „nepaprasti ginklai“, arba V raketos, ėmė kristi Anglijoje 1944 metų vasarą. Pasipiktinęs šiuo naujuoju „nežmonišku, nusi-kaltėlišku“ įrankiu, nors pasaulis ir draudė naudoti tokį kovos būdą, Churchillis

A. Hitlerio „keršto ginklo“ – V2 raketos – paleidimas.

planavo Vokietiją neutralizuoti nuodingosiomis dujomis, mirtinomis juodligės bakterijomis.*

„Mes galėtume paskandinti ... Vokietijos miestus taip, kad daugumai gyventojų nuolat reikės medicinos pagalbos“, – ministras pirmininkas dėstė savo mintis patarėjams.**

Be abejonės, bijodamas, kad Hitleris atitinkamai atsakys pasitelkęs savo tokios ginkluotės arsenalą, Churchillis išmintingai susilaikė.

Neskaičiuojant V raketų, daug kas, taip pat ir savanoriai ragino kanclerį pasitelkti savižudžių lėktuvus, kaip tai itin vykusiai darė Vokietijos sąjungininkė Japonija. Tačiau Hitleris greitai vetavo šią idėją. „Kiekvienas žmogus, kuris rizikuoja gyvybe dėl savo tėvynės, privalo turėti galimybę išgyventi, kad ir kokia ji būtų, – aiškino fiureris. – Mes, vokiečiai, esame ne japonų kamikadzės.“***

Kaip ir dauguma apgultų tautiečių, Adolfas Hitleris vis dar tikėjo stebuklais. Buvo priverstas tikėti. Atsisakyti vilties reikštų pripažinti pralaimėjimą. Pasaulio spaudimui vis didėjant, sąjungininkams atkakliai reikalaujant „besąlygiško pasidavimo“, Hitleris buvo pasiryžęs kovoti iki mirties... arba stebuklo. Nereikėjo jam priminti apie blogėjančią padėtį – užteko pažvelgti į žemėlapi. Sovietų Sąjunga, Jungtinės Valstijos, Didžioji Britanija su Sandraugos šalimis, Prancūzija ir jos kolonijos su daugiau nei puse milijardo žmonių, Reicho priešai nustelbė vos 70 milijonų turinčią Vokietiją. Kad ir koks akivaizdus buvo

* Hastings, *Bomber Command*, 287; Richard Landwehr, *Charlemagne's Legionnaires* (Silver Spring, Maryland: Bibliophile Legion Books, Inc., 1989), 14–15; Mark Weber, „Churchill Wanted to „Drench“ Germany with Poison Gas“, *The Journal of Historical Review* 6, no. 4 (Winter 1985–1986): 501–502.

** Garrett, *Ethics and Airpower*, 194.

*** Leni Riefenstahl, *A Memoir* (New York: St. Martin's Press, 1993), 320–321.

Griuvėsiai
Dalstone –
viename Londono
priemiesčių,
pataikius V2
raketai.

gyventojų skaičiaus skirtumas, jis nublanko prieš pramoninę nelygybę. Vienoje pusėje, beveik neriboti gamtos ištekčiai – anglis, nafta, rūda, guma, atrodo, neišsemiamas tankų, lėktuvų ir ginklų arsenalas, kurį prireikus priešai galėjo lengvai pakeisti. Tuo tarpu Vokietijoje apgriautos ir sparčiai nykstančios gamyklos vos laikėsi, didžioji dalis gamybos buvo priversta pasitraukti į požemius ir tunelius.

Susidūręs su tokiais nepalankiomis galimybėmis, esant tokiam didžiuliame priešo spaudimui iš visų pusių, kitas galbūt būtų išprotėjęs. Iš tikrųjų, įtardami, kad taip yra, sąjungininkų propagandininkai pranešė, kad po kiekvienos naujos katastrofos Hitleriui iš burnos dažnai tykšdavo putos, o jis pats, pagautas įniršio, vartydavosi ant grindų ir įnirtingai grauždavo kilimą.

„Iki pat galo buvau su juo kasdien ir beveik kasnakt, – pasakojo vienas liudininkas. – Būdavo ilgų tylos tarpų. Būdavo vulkaniškų proveržių, nors lava paprastai būdavo suvaldoma. Hitleris buvo ne kilimų graužikas, o įgudęs aktorius.“*

Kad ir kokios menkos buvo galimybės, kad ir kokia beviltiška kiekvieną dieną darėsi situacija, Adolfas Hitleris pasiduoti neplanavo. Kaip paprastas Pirmojo pasaulinio karo kareivis, jis gerai prisiminė paskutinį vokiečių pasidavimą. Nors 1918 m. kariai troško kovoti toliau, politikai Berlyne pasidavė ir kapituliavo. To „dūrio į nugarą“ padarinys buvo tas, kad Vokietiją atvykėliai pažemino, padalijo ir pavergė. Tai buvo 1918 m. pamoka – laikas, kai neapykanta Vokietijai buvo ne tokia didelė kaip dabar, sutvirtinusi Hitlerio ryžtą nepasiduoti ir priminusi, kad pasidavimas prilygsta tautos savižudybei. Hitleris nesusvyravo net tada, kai nuaidėjo paskutiniai žlugusio Ardėnų mūšio varpų dūžiai.

„Nemanykite nė akimirkos, kad bent kiek galvoju apie karo pralaimėjimą, – jis kalbėjo generolams. – Gyvenime niekada nesupratau žodžio „kapituliacija“ ir esu vienas iš tų, kurie pasiekia viršūnę pradėdami nuo nulio. Todėl šios aplinkybės, su kuriomis esame susidūrę, man nėra jokia naujiena.“**

Hitleris įkvėpimo sėmėsi iš didingojo Frydricho II. Net tuo tamsiuoju Vokietijai metu, kai priešai buvo pasirengę sunaikinti Reichą, Frydrichas neprarado tikėjimo. Dėl šio „senojo Frico“ užsispyrimo kovoti iki paskutinio atodūsi, mirus Rusijos imperatorei Jelizavetai, sąjungininkų Vokietijos puolimą apėmė sumaištis, ir taip jis pasiekė neįtikimą pergalę. Tai buvo puiki paskutinė akimirka pasiekta XVIII amžiaus pergalė, paskatinusi Hitlerį laikytis iš paskutiniųjų, ir viltis, kad kas nors panašu įvyks ir XX amžiuje. Kaip tik todėl, kad ir kur būtų jo štabas, kaip dabar, į kapą panašiam bunkeryje po Berlynu, visur jis būdavo pasikabinęs Frydricho portretą, kad niekada neužmirštų šios pamokos ir nesusvyruotų.

„Kai dėl blogų naujienų atsiranda pavojus, kad pasiduos mano siela, – kartą prasarė Hitleris, pasisėmęs drąsos žiūrėdamas į šį paveikslą. <...> Mūsų minutės suskaičiuotos. Situacija rimta, labai rimta. Gal net desperatiška. Kol kovojame, viltis visada yra. <...> Viskas, ką privalome daryti, tai nepasiduoti!“**

Kad ir kokia beviltiška buvo padėtis Vakaruose, kur amerikiečių, britų ir prancūzų pajėgos galėjo laisvai žengti į Reino regioną, kad ir kokios pragaištingos ir mirtinos buvo bombardavimų skerdynės, visa tai nublanko prieš pagrindinį įvykį. Nors priešų apsupto kanclerio žvilgsnis laikinai nukrypdavo į įvykius šiose vietovėse, jo akys visada atsigręždavo į Rytus. Hitleris suprato, kad kaip tik čia karas bus laimėtas arba pralaimėtas. Kaip tik čia visiškai priešingos ideologijos yra pasirengusios kautis iki paskutinio atodūsi. Tad čia, o ne kur kitur Vokietijos kariuomenė turėjo atsilaikyti. Jeigu bus atsilaikyta prieš artėjančių raudonųjų antplūdį ir jis bus nustumtas tolyn, visa kita susitvarkys savaime. Kad ir kaip Vermachtas nukraujavęs ir nukentėjęs, vis dar buvo rimtas iššūkis Vakarams. Tačiau užvis svarbiausia buvo atsilaikyti ir nugalėti Rytuose tūnančių komunizmo pavojų. Antraip Vokietijos neišgelbėtų joks šiuolaikinis stebuklas – ne tik nustotą egzistavęs Reichas, bet ir didžioji dalis Europos atsidurtų prarajoje.

* Earl F. Ziemke, *The Soviet Juggernaut* (Alexandria, Va.: Time-Life Books, 1980), 179.

** Christopher Duffy, *Red Storm on Reich* (New York: Atheneum, 1991), 39; John Toland, *The Last 100 Days* (New York: Random House, 1965), 72–73.

* James P. O'Donnell, *The Bunker* (Boston: Houghton Mifflin Co., 1978), 318.